

Ljudje so dobri

Miško Kranjec.

Leto dni je že, kar je Marko natakarski vajenec v veliki mestni postajni restavraciji. Leto dni že ni bil doma pri starših, v prelepi ravninski vasi. Pa še vedno ni bilo prilike, da bi prišel k svojcem samo za kratko nedeljsko popoldne. Prvi meseci so počasi polzeli v pozabo, potem je šlo vse čedalje hitreje in naposled se je toliko vživel, da je komaj vsak mesec pisal materi in pozdravil kopico svojih bratov in sestra. Očeta ni imel že dve leti.

Kakor je pa Marko pozabljal na dom, — ne tako pozabljal, da se ne bi hotel spominjati svojcev ali da bi jih tajil, temveč, ker mu čas ni dopuščal, — se je materi zdelo le predolgo, kar ga ni videla. Vzela je torej najmlajšega otroka, sedemletno Anico, ki je hodila že v drugi razred, in se odpravila v mesto. Morala je videti svojega sina.

Pisma, ki jih je Marko pisal domov, so sicer bila kratka, — povsod je bilo vsaj dvakrat povedano, da nima časa za dolga pisma, — vendar so še dovolj zgovorno in nekam s poudarkom sporočala, da mu je dobro, da že precej zasluži, da bo počasi še boljše in bo bodočnost neizrečeno veličastna, bogata in lepa. Tudi so pisma obljubljala materi prelep dar, nemara za veliko noč, morda komaj za božič, obljubljala pa so darove tudi vsem pri hiši: trem sestram in dvema bratoma, ne izvzemši onega, ki je bil že poročen. Obljubljala so tudi njegov obisk doma, recimo za veliko noč ali za binško ali nemara za božič.

Leto je minilo in ni bilo ne daril in ni bilo Marka. Mati pa je bila nemirna in se je odpravila v mesto. In da ne bi sama hodila, je šla z njo Anica. Ah, ta Anica! Vso pot je čebljala in ni mogla biti mirna. Nikdar se še ni vozila v vlaku, pa je že mislila, da je vlak ustvarjen samo za njo; sploh je bil videz, da bi najrajši strpala ves svet materi v cekar, v katerem je imela nekaj skromnih kmečkih daril za svojega fanta.

Postajna restavracija ni daleč od postaje, to je res, ker ima tako ime, toda preden jo je mati iztaknila, je minilo dokaj časa, kakor je spet prešlo nekaj časa, preden se je odločila, vstopiti v te gosposke sobe, kjer so vse mize pripravljene za gosposki obed. Ko sta že vstopili, je spet prešlo dokaj časa, da sta iztaknili v teh številnih sobah svojega fanta Marka. Že res, videli sta nekega, v belo bluzo oblečenega fanta, z belim predpasnikom, z brisačo v roki, ki je tako rekoč plaval po sobi od mize do mize, zdaj noseč na svetlem podstavku kozarce piva, liter vina, potlej odnašal kozarce in krožnike z mize, se priklanjal na vse strani, se zahvaljeval in odpiral vrata. Mati bi ga bržkone ne upala poklicati, da ni ta nesrečni otrok Anica poudrsala za njim in ga ujela za beli predpasnik:

„Markoo!“

Marko je bil ves iz sebe, pozabil je na goste in spravil mater in sestro v „svojo“ sobo, v eno tistih mirnejših sob, kjer v glavnem on streže, in kjer je po obedu manj ljudi, ker hodijo tja samo uradniki iz mesta na obed.

„Tu sedita“, jima je naročil. „Bom takoj prišel.“ Odrznel je, videz je bil, da je tekal še hitreje po premnogih sobah. Nikakor pa ni pozabil matere in Anice. „Ali sta lačni?“ Ne, Bog ne daj, lačni nista. Greh bi bilo reči, da sta lačni. V cekru imata dovolj hrane!

Kljub temu je prinesel obed za obe. Oh, moj Bog! Kakšno svetlo rumeno govejo juho, mastno in vablivo je postavil pred njiju! Kako bi se mogli braniti! In jedilno orodje je prinesel, zavito v papir, in žemlje je postavil v košarici na mizo. „Vzemita in jejta“, je naročil in že spet tekel iz sobe. Mati in Anica sta se spogledali. Potem sta se ozrli po sobi. V sobi je bilo malo ljudi, dve ženski sta sedeli pri eni mizi, pri drugi je sedel mlad gospod, ki je prebiral časnik in grizel kruh. Zdaj je Marko spet prišel. Prinesel je dva velika kozarca vode za gospé pri drugi mizi.

Gospé sta rekli: „Hvala“, in Marko je dejal glasno: „Prosim.“ Potem je gospod, ki je žvečil kruh in prebiral časnik, odtrgal glavo od časnika in poklical:

„Natakar!“

Že je bil Marko pri njem: „Izvolite, prosim.“

„Prinesite mi malo pivo.“

„Tako, prosim.“

Gospod je prebiral dalje in žvečil kruh, Marko se je samo nasmehnil materi in Anici, prijazno in velikodušno, in že je odhitel skozi vrata, ki se odpirajo na obe strani. Anica takih vrat še ni videla, pustila je juho in šla in poizkusila.

„Jezus,“ se je prestrašila mati. „Kaj delaš tam!“ Pritajeno jo je oštela in jo spravila spet k mizi.

„Rada bi vedela, kakšne so te duri, ki se na obe strani odpirajo.“

„Rekla sem ti, da te ne vzamem s seboj, če ne boš dobra. Kaj te brigajo duri, pa naj se odpirajo, kakor hočejo. Tu sédi in jej juho, in prosim te, ne bodi sitna.“

Anica je držala v levici veliko žemljo, z desnico pa je z žlico zajemala juho. Nagnila se je nad krožnik in glasno srebala vročo juho.

„Zakaj ne pride k nama, da bi se kaj pogovorili?“ je rekla Anica.

„Ne sitnari, prosim te! Ali ne vidiš, koliko dela ima? Vedno mora tekati. Ti misliš, da je v službi tako: sediš in dremaš do prvega, da dobiš plačo in potem spet dremaš dalje! Boš že videla, če pojdeš kdaj v službo.“

Anica se je pomirila. Pojedla je in zrla po sobi. Marka dolgo ni bilo od nikoder. Zato sta si obe ogledali to mirno sobo, mirne, dostojne ljudi, ki so posedali tu. Ozrli sta se po stenah: lepo prepleskane so bile, z lepimi rožami. Na stenah je viselo nekaj živih podob; kraljeva slika je bila na sredi;

celo razpelo je bilo v kotu. Niže zadaj so bili različni napisi: Ne pluj na tla! — potem je bilo še mnogo drugih napisov: Tscheligi pivo, Union pivo, Bermet, Daruj za Jadransko stražo in podobno.

Tedaj jima je mlado dekle prineslo še drugih jedi. Komaj je nosila v rokah. Mati in Anica sta bili osupli, ko se je ustavila pred njima. Bila je oblečena v lepo svetlo črno obleko, ki je naravnost sijala! Položila je pred mater velik podolgovat krožnik, takisto pred Anico; na krožniku se je smejal prelep kos pečenke, zraven pražen krompir, posebej na krožniku je prinesla salato.

„Ampak, prosim vas,“ je rekla mati in zardela. „Midva nisva naročili.“

Gospodična se je nasmehnila, res, prav prijazno se je nasmehnila. Droben obraz je sijal v prijetnem zadovoljstvu. „Marko je naročil.“

„Tako?“ se je začudila mati. „Bogve, zakaj je naročil tolikšen obed. Saj nisva lačni. Res, preden sva odšli zdoma, sva jedli. Tudi s seboj sva nekaj ponesli. Človek nikdar ne ve, kaj pride. Toda, ali je Marko rekel, za koga je to?“

„Saj ste vi njegova mati, ne?“

„Da, to sem jaz.“

Tedaj je dekle iztegnila drobno, belo roko in jo ponudila materi. „Vesela sem, da vas vidim in vas spoznam. — Prosim, kar jejte, nič ne glejte na to, če vas zadržujem. Saj se tako tudi lahko pomenimo.“ Mati je prijela za vilice in nož, tudi Anica je pograbila nož in vilice in se lotila mesa, ne da bi prenehala ogledovati lepo, v črno oblečeno gospodično. Mati pa se vendar ni mogla lotiti te pečenke, dokler ne pride Marko.

„Ali ste že dolgo tu v službi?“

„Ah, že pet let!“ je vzkliknila dekle. „Pet let sem že v tej hiši.“

„Pet let,“ je rekla mati. „To je dober znak i za hišo i za delavca. Oba sta dobra in poštena, če tako dolgo vzdržita. — Oh, moj Bog, koliko skrbi in žalosti sem pretrpela, preden sem se odločila za to, da sem pustila fanta v službo v mesto. Nekateri so mi rekli, da je to slaba služba, drugi spet, da je dobra. Ti so dejali, da se človek v taki službi —, oh, kako bi rekla — — —,“ je nenadoma zardela, da je zdrsela na tako stvar. „No —, mislim, vse zavisi od človeka. Človeka lahko postavite, kamor se vam zdi; če je pravi, se bo vrnil, kakršen je odšel. — Toda, kaj naj počne na kmetih. Ne rečem, živeti je že mogoče tudi na kmetih; vedno se najde kakšno delo; koliko pa zaslužite pri kmetu? Komaj za kruh. Pa še to ne vedno. — Samo vedno sem se bala zanj: Bog ve, kako se bo vedel, ali bo ubogljiv ali bo dovolj spreten. —“

„Dober fant je Marko,“ je zadovoljno dejala dekle. „Prav priden je, uslužen, ubogljiv.“

Mati je za trenutek pomolčala, kakor bi hotela prežvečiti to pohvalo. Moj Bog, če je le res. Hvaležno se je ozrla po dekletu, ki je izrekla to po-

hvalo o Marku. „Pisali smo mu, da bi prišel domov, vsaj za kakšen dan, pa ga ni bilo in smo bili vsi nemirni.“

„To je tu težko, kadarkoli iti domov. Jaz že dve leti nisem bila doma. Zdaj se odpravljam, če bo kaj časa in prilike. Že dve leti mislim vedno na to, kdaj pojdem.“

Poklicali so jo; mati je vsaj tako sklepala, ker se je dekle obrnila, pokimala materi in že odbrzela iz sobe.

„Kakšno lepo obleko ima,“ je rekla Anica in zrla za njo.

„Da, lepo obleko ima,“ je pritrdila mati. „Toda ali si videla, kako je dobra? Kako je bila prijazna. Dobri ljudje žive tu, to je videti,“ je šepetala in toliko, da se ji niso oči orosile. „Dobri, blagi ljudje so to.“

Mati je potegnila Aničin krožnik predse in ji razrezala meso. „Ali boš vse?“ Anica je prikimala. Ne, to lepo meso ne bo pustila na krožniku. Vendar pa se je mati premislila: svoj kos je povila v papir, ki ga je imela, in vtaknila vse v cekar. „To ponesem domov, Maticu.“ Drugo pa jima je razdelila. Potem sta jedli. Anica je nabadala meso na vilice in prigrizovala zemljo. „Krompir tudi jej,“ je rekla mati.

„Krompirja ne bom,“ se je branila.

„Zakaj pa ne!“

„Krompir imamo vendar doma ... in sita sem že.“ Tudi salate ni hotela. Saj imajo tudi salato doma.

Ah, kako dobro sta se počutili! Prav ničesar več si nista želeli. Čudno je to, je pomislila mati, kako malo tu človek poje, pa je sit. Doma bi pa jedel dva dni in nič ne pomaga.

Za prijetno razmišljanje pa ni ostalo mnogo časa. Vedno je kdo šel po sobi v drugo sobo in mati in Anica sta ga z očmi spremljali. Prišla je večja družba, toda odšla dalje v dvorano. Bili so glasni, nekdo je nekaj pripovedoval, drugi so se bučno smejali. — Kako so ljudje drzni, kako se upajo biti veseli. Vendar niso videti slabi, zlobni ljudje. Samo eden se je ozrl, pa se ni norčaril iz njiju, dober, pošten človek je bil, to je gotovo.

Spet je prišel Marko; smejal se je.

Prinesel je pol litra vina in dva kozarca. „Zdaj imam nekoliko časa, malo lahko posedim pri vaju.“

„Ali te ne bodo pogrešali?“

„Sem poprosil gospodično Francko, da me bo nadomestila.“

„Katera je to?“

„Ta, ki vama je prinesla jesti.“

„Dobro dekle je, res, to ji moram priznati. Povej ji, da sem rekla, da je dobro dekle.“

Marko je molčal. Potem je rekel: „Gospoda sem prosil, da me oprostijo za popoldan. Ali ne bi šli malo po mestu? Danes je velika tombola v mestu. Morda pa kaj zadenemo! Nov avtomobil je za prvo tombolo, motorno

kolo, navadna kolesa in še mnogo drugih stvari. Nekaj kart kupimo, pa poskusimo. Bogve, mogoče se nam pa res posreči. Pa čeprav nič ne dobimo, malo le pojdemo.“

„Kakor veš in hočeš,“ je dejala mati. Saj je res vseeno, kaj počno. Prišla ga je obiskat, potem lahko gredo, kamor se jim zdi, lahko počno, kar hočejo. Treba je, da ta popoldan lepo mine. „Kaj je rekel gospod? Ali ti je dovolil?“

„Je. Saj ga doslej še nisem prav nič prosil. Še nisem bil v mestu razen po opravkih. Nikdar ni pravega časa. Prosil sem ga že, da bi mi kdaj dovolil domov. Obljubil mi je za jesen dva dni. Takrat pridem, ko boste grozdje brali.“

„Plačat,“ je poklical gospod, ki je prej žvečil kruh, pil pivo in bral časnik. Marko je planil pokoncu.

„Tako, prosim.“

Stekel je iz sobe in v drugi sobi zaklical dalje: „Plačat.“ V drugi sobi je nekdo dalje sporočil prav tako glasno in rezko: „Plačat,“ dokler se ni nekje odzvalo: „Da, takoj.“ Res je čez čas prišel plačilni, vsaj tako je Marko pošepnil materi. Prišel je dostojanstveno, ves v črni obleki, z belim trdim poprsem in s trdim ovratnikom in črno ovratnico. Šel je mimo mize, kjer je sedela mati, se prijazno nasmehnil ter pozdravil:

„Klanjam se,“ in že je odhajal dalje proti gospodu, ki je hotel plačati. Mati je zrla ves čas vanj in se ga ni mogla nagledati.

„To je plačilni,“ je ponovil Marko. Mati je kimala.

„Njemu je treba plačati, ne?“

„Da.“

„Toda, kako ve, koliko kdo ima?“

„Saj vsakdo pove, kaj je imel.“ Mati je pomislila.

„A kaj, če ne bi povedal?“

Marko je zmignil. „To že mi vemo, kako je. Tiste, ki stalno prihajajo, poznamo dobro, na one pa, ki mimogrede pridejo, bolj pazimo.“ Toda materi vendar ni šlo v glavo, da se ne bi moglo zgoditi, da kdo pobegne, ne da bi plačal. Tudi ni mogla razumeti, zakaj ta ali oni tega ne bi storil. Vendar tega ni povedala sinu.

Gospod je vstal in že je bil Marko pri njem; pomagal mu je obleči lep pomladanski površnik, in mu podal klobuk. Gospod mu je nekaj stisnil v dlan. Marko je skočil k durim, jih široko odprl in že sta s plačilnim oba skoraj hkrati zapela:

„Klanjam se, zbogom.“

In že je Marko spet sedel pri materi. Zdaj se je zgodilo, da je celo plačilni pristopil, z enako prijaznim pozdravom kakor prej: „Klanjam se.“ Mati je rahlo zardela. Plačilni pa ji je ponudil roko: „Vi ste Markova mati?“

„Da, njegova mati sem,“ je rekla v zadregi, vendar vesela.

„Dober fant je Marko, res dober. Zelo smo zadovoljni z njim. Kajpa, dela je dovolj. Bali smo se, da ne bo vzdržal. Nekaj časa je bil nekam slab. No, pa se je pozdravil, zdaj se je že privadil. — No, danes mu je gospod dovolil malo ven, ko ste prišli vi.“

V drugi sobi je odjeknilo: „Plačat,“ in že je prijazni visoki gospod moral odbrzeti, ko se je še poklonil: „Klanjam se.“

Mati in Anica sta zrla za njim še dolgo potem, ko so samo še duri nihale, tiste duri, ki jih je Anica občudovala, ker se odpirajo na katerokoli stran.

„Dober gospod je to,“ je rekla mati.

„Zelo dober,“ je prikimal Marko. „Strog je včasih, toda zelo pošten. On nikogar ne ogoljufa, vsakomur da, kar mu gre.“

„Vidi se, kako lepo se vede, kako je prijazen, kako se lepo prikloni. Glej, da se boš kaj naučil od njega. Od vsakogar, ki kaj zna, se je treba učiti, vse pride človeku v korist. — Ali boš tudi ti kdaj tak kot ta?“

„Da, upam, da bom. Biti plačilni, to je pravzaprav velika stvar. Ali veste, koliko služi na mesec?“ Mati ga je radovedno gledala. „Tri tisoč ima čistega. Včasih se pa nabere celo več, zgodi se celo, da nabere po pet tisoč. In še hrano ima tu. — No, on ne bo dolgo ostal. Odpreti hoče svojo kavarno ali restavracijo. Rekel mi je že, da pojdem tedaj z njim. Pri njem bom v službi. — Zakaj pa ne bi šel? Rekel mi je, da mi bo dobro plačal.“

„Da, le pojdi, če vidiš, da je dober.“

Mati je počasi pila vino, tudi Anici je ponudila. „No, malo pokusi, da ne boš žejna.“

Anica je pokusila, vendar ni prenehala občudovati: zdaj plačilnega, potem spet gospe pri mizi, naposled pa Marka samega. Saj je tudi Marko bil gospod. To je lahko vsakdo presodil. Res, komaj leto je minilo, kar je bil navaden vaški paglavec, ki so se vsi ljudje spotikali obenj. Zato, ker njegova mati ni toliko bogata, da bi ga drugi morali spoštovati. Ne, reveži nimajo nikjer na svetu spoštovanja. Zdaj se je pa izkazalo, da njen sin ni nič manj vreden, kakor vsi drugi ljudje, nemara je celo še boljši. Treba je samo preskočiti nekaj let v življenju, treba se je zamisliti v leta, ko bo njen sin prav tak gospod, kakor je ta plačilni. Prav tako bo odpiral veliko denarnico in bo v eni roki držal drobiž, da izmenja gospodu, z drugo pa se bo pripravljaj, da poseže po samih stotakih, da izmeni tisočak. In morda bo prav tako govoril, kakor zdaj ta plačilni: Najel bo restavracijo ali kavarno in bo najemal zase take pridne, delavne, ubogljive fante revnih staršev, kakršen je zdaj Marko. Da, visok gospod bo, nikakega dvoma ni.

Čutila je, kako postaja ganjena ob teh sanjah. Toda kdo bo prepovedal revežem sanje, kdo jim bo zabranil sanjati o vsem tistem, kar je tako lepo, tako veličastno in kar morda ni tako nedosegljivo, kakor se zdi prvi

trenutek. O, ona dobro pozna svojega Marka. Bolan je bil prvi čas, mislili so, da ga bodo morali poslati nazaj! To je bila samo posledica velikih sprememb v njegovem življenju. Nemara, da mu ni ugajala niti ta odlična obilna hrana, ki jo je tu dobival. Vse je mogoče. Revežev želodec je tako ustvarjen, da lahko prenese najbolj trdo skorjico, izvrstnih sladkarij pa ne. Morda je bilo tudi nekoliko domotožja. Ona zase lahko prizna, da bi umrla, ako bi morala preživeti eno samo leto v mestu; pa če bi samo posedala po sobah. Marko pa mora neprestano tekati. To je zdaj v tem kratkem času dobro sprevidela. Tako tekanje človeka ubija. Treba je imeti veliko volje, brezmejno samozavest in trdoživost, da človek ne omaga. Marko je vzdržal. Res, malce bled je v obraz, toda tudi to bo prešlo. To je vsakdanja utrujenost. Namenila se je, da ga bo povprašala, kako mu je. Zakaj pismom ni toliko zaupala, da ne bi vedela, da je mogoče resnica drugačna. Zdaj je vse videla, ni bilo treba izpraševati.

Toda Marko ne bo odnehal. Ta volja nima mejá, pred ničemer se ne bo ustavila. In zahotelo se je materi, da bi iztegnila roko in pobožala svojega fanta. Saj zelo, zelo zasluži; morda bi mu s to skromno kretnjo brez besed vlila še novega, velikega poguma, ki ga brez dvoma potrebuje.

Tega pa ni storila mati, to je storila Anica. Iztegnila je svojo drobno roko in se dotaknila njegovega rokava. Marko je ves čas strmel v svojo mater, v njene velike, črno podplute oči, ki so bile tako globoke, tako nežne: samo še trenutek in v njih se bo zasvetila topla solza

Anica je presekala to molčanje, to minuto zamaknjenosti, ki so jo posvetili drug drugemu. Zakaj tudi Anica je sanjala ta kratek trenutek.

Mehko, nežno, komaj zaznavno je njena roka pobožala njegov komolec. Zagledala se mu je v oči. Marko se je sklonil k njej:

„Kaj je, Anica.“

Še je njena roka gladila njegov komolec, še ga je gledala. Oči so žarele, potem so postale skromne, proseče. „Ko dorasem, pridem za tabo... Taka bom postala kakor ona gospodična v črnem. Ali hočeš, Marko?“

Zdaj se je mati nasmehnila. „Glej jo no, otroka. Kaj si je izmislila!“

„Dobro, Anica, če hočeš. Takrat bom jaz že pravi natakár, nič več vajenec. Poiskal ti bom službo, nemara tam, kjer bom jaz.“

Ne, mati ni imela k temu nič pripomniti. Mirno, tako prijetno ji je bilo v srcu, tako dobro ji je delo vse to. Bilo je veliko, nenadomestljivo zadoščenje za vse bridkosti življenja, za vse prevare, za vse bolečine, za vso lakoto, za vse brezmejne skrbi.

Lep trenutek je bil to, mati ga ne bo nikdar pozabila. In dovolj ga je bilo; nič zato, če sta Marka poklicali gospe, ki sta doslej sedeli skoraj neopazno. Skočil je k njima, jima pomagal obleči svetle plašče, potem je takisto, kakor prej, odprl duri, in njegov glas je spet jasno, visoko in prijazno zvenel po vsej sobi: „Klanjam se, zbogom.“

„Ali ti dve nista plačali?“ je vprašala mati, ko se je vrnil k mizi.

„Ne,“ je odvrnil, „ti dve plačujeta mesečno. Prihajata vsak dan, zvečer in opoldan.“

Mati je prikimala. Potem pa je vendar le vprašala: „Prej sem videla, da ti je oni gospod nekaj podaril. Kaj ti je pa dal?“

„Dve kroni,“ je odvrnil Marko.

„Tako. Ali ti večkrat kdo kaj podari?“

„O, dostikrat se zgodi. Pomalem se vedno kaj nabere. Ni mnogo, toda počasi bo že več.“ Mati je kimala. In spet so ga zrle njene oči. Kakor bi iskale na njegovem obrazu zagotovila za nekaj velikega, za nekaj posebnega, za vse tisto, o čemer je sanjala.

„Koliko pa bo stalo, kar sva midve pojedli?“ je vprašala in se hotela otresti moreče skrbi, ki jo je ves čas mučila: če ne bi imela dovolj denarja za tako odličen obed. Saj je bilo nepotrebno, škoda je bilo vreči toliko denarja stran, ko bi se z Anico lahko zadovoljili s samo juho in žemljo. Ne, na take izdatke se ni bila pripravila. Povrhu je hotela svojemu fantu kaj podariti, ako bi bilo potrebno.

„Ne skrbite za to. Je že v redu.“

„Kako v redu?“

„To sem jaz naročil. Na moj račun pojde.“

„Ne, Bog ve, da je bilo škoda. Kaj misliš, to bo vendar drago, ne?“

„Ampak, saj sem vam rekel, da je to moja stvar,“ se je smehljajal. „Ni kar se ne vznemirjajte.“

Potolažila se je; da pa je bilo škoda takega kosila, o tem je bila prepričana. Moj Bog, tak obed si človek komaj privošči za veliko noč ali za božič. Vsak dan pa ne moreš kaj takega. Ne, reveži ne bi ob tem vzdržali. To je res samo za gospodo.

Zdaj se je zgodilo, da je prišel sam gospod v sobo. Ko ga je Marko zagledal, je planil pokoncu in se globoko priklonil. Gospod je bil postaren možak z očali. Debel je bil v telo; neprestano si je mel roke, kakor bi se nečesa izredno veselil. Podbradek se mu je zibal. Prijazno je odzdravil Marku.

Ustavil se je pred materjo in ne da bi kaj vprašal, ji je ponudil svojo, s prstani obloženo roko.

„Zelo me veseli, da ste prišli pogledat svojega sina,“ je rekel in bilo je mnogo prijaznosti v njegovem glasu. „Nekoč sem imel fanta, bogve kako je prišel k meni, za katerega se ni nihče brigal. Nič ne rečem, če ni mogoče, pač ni mogoče, toda, kolikor vem, so starši imeli priliko. No iz fanta ni bilo nič. Začel je krasti in še druge stvari je počel. Moral sem ga odsloviti. No, — o vašem sinu lahko rečem samo dobro. Nič mu nimam očitati, nasprotno, prav z mirno vestjo ga lahko pohvalim. Vesel sem in zadovoljen, da ga imam in skušal bom, da ga obdržim pri sebi, če bo le hotel.“ Za tre-

nutek je prenehal, roke pa si je še vedno mel. Ozrl se je celo po Anici in se ji izza očal nasmehnil. Toliko, da je ni pobožal po glavi, toliko, da ni segel v žep in ji nekaj podaril. Pa ni storil ne prvega ne drugega. Ozrl se je spet v mater. Morda se je spomnil svoje kmečke matere. Bog ve, nemara se tudi taki visoki gospodje včasih, pač v redkih trenutkih spomnijo svoje mladosti, svoje matere, svojega očeta, bratov in sestra, rodne vasi in vsega, kar je v zvezi s tistim življenjem. „Ali greste nemara na tombolo?“ je vprašal.

„Marko nekaj pravi, da je tombola in da bi šli. Še nikdar nisem bila na taki stvari,“ je pohitela mati in se nasmehnila. „Bog ve, da ne bi imela sreče. Ni vsakdo rojen za srečo.“

„Da, sreča je varljiva in včasih se rada poigra s človekom. Tisoči jo lovijo in en sam jo ujame. Po navadi niti ni tisto sreča, nasprotno, lahko je nesreča. — No, poskusite. Vsakdo sme poizkusiti. — Do sedmih ima Marko prosto. Malo si ogledate mesto in se kje zase pomenite. Tu je to tako težko. Vedno prihajajo ljudje in odhajajo. Vedno je treba tekati. Zdaj pride vlak in se ljudje vsujejo v sobe, zdaj prihajajo tisti, ki se kam peljejo in jim je treba naglo postreči. No — saj skoraj nikdar ne prosi za kakšno uro sprehoda. Dobro mu bo del tak razgovor in vajina družba.“

Iztegnil je spet svojo roko in jo dal materi. „Ti se pa le napravi. In da prideš ob času,“ je naročil Marku.

Marko se je priklonil in potem so ostali sami. Mati je bila spet ganjena. Anica je zrla za gospodom, ki je izginil v drugi sobi, ne da bi si tam prenehal meti roke.

„Kako dober človek je to,“ je rekla mati. „Res dober.“

„Da,“ je kimal Marko. „Ali ste slišali, kako je rekel: skušal me bo obdržati pri sebi. To je mnogo. Nemara pa ostanem. Nič si še nisem premislil. Če me plačilni, ko najame kje restavracijo ali kavarno, pokliče k sebi, — ne vem, — — no, bom že videl. Do tedaj je še dovolj časa.“

„Dobri so ljudje,“ je tedaj ponovila mati. „Včasih sem mislila, da so samo zlobni... in vendar, mnogo je v njih dobrega. Vidiš, ob taki majhni priliki se izkaže človek, koliko je vreden. Vesela sem tega.“

Marko pa na to ni nič rekel, pač pa je povzel: „Grem se napravit. Saj ste slišali, da lahko gremo takoj. Počakajta me tu.“

Odhitel je. Mati je še posedela. Popila je vino. Prijetno ji je delo. Prav za prav si zdaj ni ničesar več želela. Posedela bi še eno samo urico z Markom. Potem bi se vrnila domov. Saj je videla in izvedela dovolj. S kakšno skrbjo, s kakšnim strahom je prišla sem. Bala se je: morda je fant bolan, morda je drugače slabo z njim; ali niso z njim zadovoljni. Ah, kako se je bala, da bodo rekli: No, bomo videli, naj še malo ostane, treba je poizkusiti. Zdaj pa take pohvale. Kako je to prijalo njenemu srcu!

Ljudje so v bistvu vendarle dobri, o tem se je zdaj popolnoma prepričala. Nekoč se je bala ljudi. Ljudje — to so bili prav za prav tisti, ki so stali visoko nad življenjem, ki so imeli pravico soditi, izrekat, grajo ali pohvalo, ki so se lahko sklonili k človeku v nižini in ga pritegnili k sebi. Pred temi ljudmi je imela velik strah. Zdaj se je izkazalo: tudi ti ljudje so dobri. Nekje globoko v človeškem srcu ždi skrito in zastrto vendar nekaj, kar je dobro. Redki so trenutki, ko plane na dan. In čeprav pride včasih v nekoliko osorni obliki, je to treba pravilno razumeti. Morda je to spomin na nekdanje dni, ko so ti ljudje prav tako kakor ona želeli, da bi bili drugi z njimi dobri. In če so kje našli košček tega, se jim je to vsadilo globoko v srce. Morda so bridkosti, prevare in vse drugo kasneje vse dobro zastrle, zamorile tega vendar niso. Pridejo trenutki, ko je treba tudi temu odpreti duri, ko je treba izreči prijetno, tolažljivo besedo, ki zakrije in zasenči vse tisto, kar je na videz zlobnega, slabega.

Kako malo je treba, da človek naposled vendar le razodene svoje srce. Ena sama beseda, izrečena v pravem trenutku, na pravem mestu, lahko razkrije vsega človeka, njegovo pravo bistvo.

Predala se je preprijetnemu čustvovanju. Zaneslo jo je in bila je vesela tega. Kako redki so trenutki, ko človek lahko pozabi na vse bridkosti življenja, ko se preda prijetnemu sanjarjenju. Daleč nekje je rodna vas, skromen kmečki dom, otroci, živina, vrt s cvetočim drevjem, z žarkim soncem, z velikim vaškim pokojem, ko samo kokoši kokodajskajo. Tu pa večni nemir, večno tekanje na vse strani. Ljudje prihajajo, odhajajo. Zunaj — tik ob tem poslopju drdrajo vlaki, piskajo, železničarji kričijo, ljudje vpijejo, se kličejo, in potem vstopi spet vratar v restavracijo in kliče postaje, kakor bi molil litanije. Mati pa sedi tu z Anico, v prijetnem zavetju te velike, nemirne hiše, ne da bi val nemira tudi njo potegnil za seboj. Sedi in sanjari in razmišlja, da so ljudje v bistvu vendarle dobri in, da bi bilo vse drugače na svetu, ko bi ljudje bili samo dobri, nič zlobni, nič neprijetni drug drugemu. In to bi vendar lahko bilo. Kako malo truda je treba za to. Samo nekoliko dobre volje, nekoliko poštenosti in čuta za pravičnost. Koliko src bi bilo zadovoljnih, srečnih, umirjenih, ko bi tisti, ki jim je dano, izrekli ob vsakem trenutku veliko in lepo besedo, ko bi napravili lepo kretnjo in pokazali človeštvu dobroto!

Marko je stal pred njima: lepo oblečen, visok, slok, zavezal si je ovratnik in kapo je imel na glavi. Njegov na pol otroški, na pol že zreli obraz je bil poln zadovoljnega nasmeha, poln skromne sreče.

„Pojdimo,“ je dejal.

Mati je vzela cekar, prijela Anico za roko in jo potegnila za seboj. Marko je odprl duri in stopil za njima.

Prijetno sonce je ležalo na ulicah, na kostanjih in na redkih vrtovih med visokimi hišami. Ljudje so nekateri hiteli, drugi hodili počasneje,

razoglavi, s klobukom v rokah. Po dva in dva ali po več so se pogovarjali, vsi lepo oblečeni, mirni, dostojanstveni. Toda mati zdaj ni več s takim strahom zrla nanje, temveč je gledala vso to množico z veselejšimi očmi. Zakaj zdaj je bila globoko prepričana, da so ti ljudje konec konca vendar le dobri. In ta vera je bila prijetna, zadovoljujoča.

Koliko lepše je življenje, če ima človek tako vero!

Temelji rasne teorije

A. Poljanec

I.

Rasa, pleme, narod. To so trije pojmi, ki jih zelo pogosto srečavamo v fašističnem izrazoslovju, ki pa jim nikjer ne najdemo enotne, določene opredelitve. Takisto ni njihova važnost v ideologijah posameznih fašizmov enaka. Med tem ko je italijanski fašizem črpal svoje pojme o „nacionalnem duhu“ iz Gentillejeve novoheglovske filozofije in mu je bil pojem „rase“ vse do zadnjega časa precej tuj in celo zoprn, tvori ta pojem v ideologiji nemškega nacionalnega socializma bistveno sestavino. Pri nas, kjer predstavlja fašistična ideologija še prav posebno pestro kukavičje gnezdo vseh mogočih sistemov in naziranj, tudi v tem pogledu prevladuje opičje posnemanje italijanskega in nemškega vzgleda. Pri Orjuni, ki je nastala kot direktna reakcija unitaristov na prvi protihegemonistični blok l. 1922., je očitno italijansko pojmovanje naroda kot „državne nacije“. Oblikovanje „enotnega jugoslovenskega rasnega tipa“ v njenem programu predstavlja še neizpolnjeno nalogo prihajajočih pokolenj. Ljotičevcem je narod „družabna in duhovna skupnost, katero veže krvna sorodnost in zavest skupne usode.“ Toda med tem ko bi se iz ljotičevske opredelitve dalo sklepati, da sta rasa in narod prav za prav eno in isto, med nemškimi rasističnimi „znanstveniki“ stvar še zdaleč ni končno veljavno dognana. Mnenje, po katerem naj bi bila narod in rasa istovetna pojma in ki ga je zastopal K. Salter s svojo „nemško raso“, je v Nemčiji danes zavrženo — zakaj, to bomo še videli —, čeprav je časih sam Hitler govoril o Nemcih kot ljudeh, „katerim teče po žilah ista kri“.

Kar je pri jugoslovanskih fašistih novo, je vmesni člen, ki so ga unitaristom njihove potrebe nujno vsiljevale, namreč pojem plemena. Ta pojem se pojavlja sicer že pred vojno, toda brez kakih jasnih predstav, kaj naj bi prav za prav pomenil, jugoslovansko pleme ali plemena nekega jugoslovanskega naroda. Kakšna je razlika med plemenom in narodom, zakaj, na podlagi kakšnih danosti naj bi bili n. pr. Slovenci pleme in ne narod, tega v dvajsetih letih po vojni nismo nikoli in nikjer izvedeli. To je nerazumska trditev, v katero je moči samo verovati.